

Dret a la llibertat d'expressió, informació i comunicació

Presentació del dret

El dret a la llibertat d'expressió comprèn la llibertat d'opinió, el dret a la informació, i la llibertat de rebre i comunicar informacions i idees sense ingerències.

En primer lloc, la llibertat d'expressió és el dret de comunicar pensaments, idees i opinions per qualsevol mitjà de difusió.

Els estàndards internacionals exigeixen que el dret penal només intervingui en els casos més greus i de manera excepcional. El debat s'ha de permetre i no es poden confondre declaracions i conductes condemnable moralment, religiosa o ètica amb declaracions susceptibles de sancions penals.

En segon lloc, el dret a la informació es refereix a la comunicació de fets i d'opinions a través de qualsevol mitjà.

Mentre que la llibertat d'expressió se centra en la manifestació d'opinions, que poden no ser veritat, el dret a la informació requereix que la informació sigui veraç i que s'actui amb la diligència deguda a l'hora de difondre aquesta informació.

Els poders públics han de garantir la diversitat d'opinions i la veracitat de les informacions, que han de ser plurals i de qualitat, i neutrals en el cas dels mitjans públics.

Els periodistes gaudeixen d'aquests drets de manera especial, ja que tenen assegurada la clàusula de consciència i el dret al secret professional.

Malgrat la seva importància, aquests drets no són absoluts i poden presentar alguns límits quan es coonesten amb altres drets i interessos, com ara el dret a l'honor i a la intimitat (ambdós estretament lligats a la dignitat humana) i la seguretat.

En tercer lloc, fruit d'aquests drets, també se n'esdevenen d'altres, que es canalitzen en expressions, com ara el dret de manifestació, el dret a la protesta i el dret la desobediència civil pacífica.

Així, els drets de reunió i manifestació són l'exercici col·lectiu de la llibertat d'expressió. Per exercir aquests drets, n'hi ha prou a comunicar-ho a l'autoritat competent perquè en sigui coneixedora.

La llibertat d'expressió i el dret a la informació són l'espina dorsal de la democràcia, ja que permeten que la ciutadania exigeixi als representants públics el retiment de comptes i que es formi una opinió que garanteixi altres drets.

L'era digital ha suposat un canvi dràstic en el panorama informatiu i no ha solucionat el problema de la desinformació i la propaganda, que actuen com una forma de censura. També ha transformat les manifestacions, que, gràcies a les xarxes socials, es poden convocar i desconvocar d'una revolada.

Aquests drets estan protegits a escala estatal i catalana, però cal destacar la forta protecció que reben a escala internacional, especialment a través de la jurisprudència del Tribunal Europeu de Drets Humans (TEDH).

L'estat actual de protecció a Catalunya

▪ Polítiques i accions positives

Les lleis estatal i autonòmica que s'han adoptat en matèria de transparència han suposat un pas important pel que fa al dret a la informació, però caldria materialitzar-les. Cal destacar la importància de la ratificació i posterior desplegament normatiu del Conveni d'Aarhus de les Nacions Unides en matèria d'informació mediambiental.

Per tant, hi ha un primer marc normatiu suficient per garantir el dret de la informació a Catalunya.

▪ Mancances i defectes detectats

Malgrat el reconeixement normatiu del dret a la informació, cal subratllar la necessitat d'implementar correctament la normativa i fer-ne difusió. També cal formar els diferents ens públics perquè les restriccions al dret a la informació siguin excepcionals.

Així, es detecta una falta de cultura en l'exercici d'aquest dret, i l'existència de límits excessius com ara els que deriven de la Llei de patrimoni històric i de la Llei de secrets oficials. Si bé aquesta darrera està en procés de modificació a les Corts, no es corregirà la situació deficitària actual, atès que es preveu una moratòria en la desclassificació que impedeix un accés clar i real als documents.

També, en matèria d'informació mediambiental, es constaten vulneracions del dret a la informació i a la participació com a conseqüència de la inacció dels poders públics per rescabalar els danys ocasionats per la manca d'aquesta informació.

La Llei orgànica de seguretat ciutadana també comporta mancances. Permet sancionar la presa d'imatges dels cossos de seguretat i comporta que molts periodistes s'autocensurin.

A més, els mitjans de comunicació públics han de ser neutrals i plurals, i alhora garantir la inclusivitat de totes les persones, grups i col·lectius.

Finalment, la llei tampoc no preveu la presència d'observadors electorals nacionals i internacionals en els processos electorals, de manera que n'afecten transparència.

D'altra banda, la llibertat d'expressió i el dret de manifestació han patit un clar retrocés. Es presenten dos problemes en l'exercici d'aquestes llibertats a Catalunya.

El primer és un problema de regulació: el Codi penal, modificat el 2015, i la Llei orgànica de seguretat ciutadana, també del 2015. Aquest marc normatiu emfasitza les sancions penals i preveu delictes amb un ampli marge

d'interpretació. Aquesta situació duu periodistes, artistes i intel·lectuals a autocensurar-se sense vèncer, d'altra banda, ni el mal periodisme ni les falses notícies.

El segon problema és d'interpretació i aplicació de la normativa. Els tribunals han interpretat els límits a la llibertat d'expressió de manera expansiva, i han condemnat penalment casos que no haurien ni d'arribar als jutjats (en l'informe d'aquest dret s'hi pot trobar una relació dels casos més notoris). Cal destacar que després el TEDH ha condemnat l'Estat espanyol en nombroses ocasions, per exemple: per haver sancionat penalment dues persones per cremar una foto del rei capgirada durant una concentració a Girona.

Una interpretació restrictiva i conforme als estàndards internacionals d'aquesta normativa per part dels tribunals ordinaris i el Tribunal Constitucional ajudaria a neutralitzar els efectes negatius sobre la llibertat d'expressió.

Així, el nombre de condemnes per delictes d'enaltiment del terrorisme i d'humiliació a les víctimes del terrorisme ha passat de tres el 2011 a més de setanta durant el 2018. A més, la normativa preveu la possibilitat d'imposar penes superiors en cas que els missatges s'expressin a través de mitjans de difusió pública.

El resultat és que aquestes condemnes s'estan imposant a cantants, actors i artistes que qüestionen el sistema.

De la mateixa manera, pel que fa al dret de manifestació, la Llei orgànica de seguretat ciutadana en limita de forma desproporcionada l'exercici davant de determinades institucions. Aquesta llei orgànica, a més, imposa sancions definides àmpliament i de fins a 30.000 euros per "desobediència a l'autoritat o als seus agents en l'exercici de les seves funcions", per no identificar-se o per "falta de respecte o consideració".

Aquesta situació provoca que la ciutadania es desmobilitzi davant la por de ser multada.

Ahora, la reforma del Codi penal limita el dret de manifestació amb noves definicions d'"atemptat" i d'"alteració de l'ordre públic".

En aquest sentit, destaca el cas de Jordi Sánchez i Jordi Cuixart, que actualment es troben en presó preventiva acusats per delictes relacionats amb unes manifestacions pacífiques convocades de manera espontània i sense avís previ.

Propostes de millora

1) Mesures generals

1.1) Derogar o reformar la Llei orgànica de seguretat ciutadana i la Llei orgànica de reforma del Codi penal de 2015 per ajustar-les als estàndards internacionals.

1.2) Incorporar mecanismes independents d'investigació i garanties efectives de supervisió i retiment de comptes de l'activitat policial, especialment durant les manifestacions.

1.3) En coordinació amb institucions públiques, formar la judicatura en matèria de drets fonamentals i, en concret, sobre el dret a la llibertat d'expressió, el dret a la informació i el dret de manifestació i reunió, especialment en els aspectes més tècnics.

2) Dret a la llibertat d'expressió

2.1) Reformar els articles del Codi penal que preveuen condemnes per injúries al rei.

2.2) Assegurar la inclusivitat i la pluralitat de tots els gèneres, sectors socials i territoris als mitjans d'informació públics o que reben diners públics a través de l'aplicació de la llei de la paritat.

3) Dret a la informació i a la transparència

3.1) Ampliar els supòsits de desclassificació de documents secrets.

3.2) Reformar la Llei reguladora dels secrets oficials i clarificar la competència, els motius i el procediment per declarar un secret com a oficial, sense buidar el contingut del dret a la informació.

3.3) Fer un seguiment de les decisions del Comitè de Nacions Unides d'Aahrus sobre el dret a la informació en matèria ambiental i vetllar perquè, davant dels casos en què es reconegui una vulneració del dret a la informació mediambiental, s'obri un protocol per resoldre i rescabalar el cas concret i s'adoptin mesures objectives per als casos futurs.

3.4) Traslladar el model del Conveni d'Aahrus sobre el dret d'informació ambiental i participació ciutadana a altres àmbits i drets fonamentals.

3.5) Reformar la Llei orgànica del règim electoral general per acceptar missions d'observació electorals en els processos de votació.

3.6) Reforçar i dotar dels mitjans corresponents les agències de transparència.

Vies de seguiment

Com a mesura general, per fer seguiment sobre el compliment efectiu de les mesures proposades, es pot establir una taula rodona de debat permanent amb els diferents ens públics i privats implicats en la defensa i promoció d'aquests drets.

També cal organitzar seminaris, taules de debats i formació per als membres de la judicatura.

Més concretament, en matèria del dret a la informació, cal iniciar un debat amb periodistes, historiadors i universitats per tractar la qüestió de la informació secreta i discutir la declaració de determinats documents històrics.

Pel que fa al dret a la informació ambiental, també es poden crear taules de debat i seguiment amb interlocutors especialitzats i organitzacions i grups ecologistes.

A més, cal fer un estudi detallat sobre com es pot traslladar el model del Conveni d'Aarhus a altres àmbits, amb la creació de taules de seguiment per a cadascun dels camps.

Amb relació a la presència d'observadors en els processos electorals, caldria comptar amb diferents ens que duen a terme missions d'estudi i observació electoral.

Finalment, en matèria del dret a la llibertat d'expressió, cal instaurar una mesa de seguiment i convidar els diferents col·lectius implicats.

